

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός
Σε συνεργασία με το
Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) - Ελληνικό Τμήμα
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ
Εκπαιδευτικός Φάκελλος: ΑΝΘΡΩΠΟΙ, ΛΙΟΝΤΑΡΙΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΣ

Κείμενα:

Μεταξία Τσιμποπούλου, Αρχαιολόγος
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο - Προϊστορική Συλλογή

Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Εικονογράφηση:
Διονύσης Κωνσταντόπουλος

Φωτογραφίες:
Φωτογραφικό Αρχείο Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Ηλεκτρονική Επεξεργασία:
Δέσποινα Μουστάκα

Εκδοση:
ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ)

Παραγωγή Εντύπου:
‘ΠΑΛΛΗΣ’ ΑΒΕΕ

Copyright:
ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ)
Μεταξία Τσιμποπούλου

ISBN: 960-7689-60-7

ΑΝΘΡΩΠΟΙ - ΛΙΟΝΤΑΡΙΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΣ

— ΜΕΤΑΞΙΑ
ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1999

Η Μυκηνναϊκή Συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου δεν είναι απλώς μια έκθεση αντικειμένων που μας μιλούν και μας διδάσκουν για το Μυκηνναϊκό Πολιτισμό γενικά. Τα ευρήματα που παρουσιάζονται προέρχονται στην πλειονότητά τους από την πρωτεύουσα του Μυκηνναϊκού κόσμου, από τα ανάκτορα και τους τάφους των βασιλέων. Αν πιστεύουμε ότι η Αρχαιολογία είναι επιστήμη ιστορική που μας βοηθεί να κατανοήσουμε όχι μόνον το παρελθόν, αλλά εξίσου ή και περισσότερο την εποχή μας, ακόμα και τον ίδιο μας τον εαυτό, πρέπει να προσπαθήσουμε να ξεπεράσουμε το θάμπωμα που προκαλεί η ποσότητα του χρυσού ή το υψηλό επίπεδο της τέχνης και να εξηγήσουμε όλα αυτά με όρους ιστορικούς, αντλώντας παράλληλα και αναλογίες από τη σημερινή εποχή και την εμπειρία των μαθητών.

Τα αντικείμενα, τόσο αυτά των εκθέσεων των Μουσείων, όσο και αυτά που βλέπουμε καθημερινά γύρω μας, δεν είναι παθητικά, αλλά φορείς νοημάτων. Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα πρέπει να ενθαρρυνθούν να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του υλικού πολιτισμού ως καθοριστικού παράγοντα συμπεριφοράς και αντανάκλασης της κοινωνικής θέσης. Τα παιδιά ηλικίας 9-10 ετών είναι, πιστεύουμε, σε θέση να καταλάβουν και να αναλύσουν τις εμπειρίες τους, προσωπικές και κοινωνικές. Πχ. αντιλαμβάνονται εύκολα ότι η ενδυμασία, το είδος και ο τόπος της κατοικίας, ο τύπος του αυτοκινήτου, ακόμα και η επιλογή των ονομάτων, χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Το επόμενο βήμα θα είναι να επιχειρήσουν να κάνουν ανάλογες αναλύσεις του αρχαιολογικού υλικού.

Το όνομα του προγράμματος «Άνθρωποι, Λιοντάρια και Χρυσός» επιλέχθηκε για να τονισθούν οι άξονες πάνω στους οποίους πρέπει να κινηθεί η εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να γίνουν κατανοητά από τους συμμετέχοντες τα σύμβολα που ο Μυκηνναϊκός πολιτισμός χρησιμοποίησε για να εκφράσει έννοιες γνωστές σε όλους μας, όπως:

- το κύρος της εξουσίας
- η γραφειοκρατία
- ο κρατικός έλεγχος πάνω στις δραστηριότητες των ανθρώπων
- το εμπόριο
- η θρησκεία και η λατρεία.

Η πείρα μας έχει δείξει πόσο δύσκολο είναι να εξηγηθεί από τους αρχαιολόγους στο κοινό το έργο τους και πολύ περισσότερο ο ρόλος τους μέσα στην κοινωνία. Συνήθως τα μέσα ενημέρωσης, αλλά και οι ίδιοι οι επαγγελματίες καταφεύγουν σε μεταφορές για να απλοποιήσουν τόσο το παρελθόν, όσο και την προσφορά τους. Αρκετές απ αυτές έχουν χρησιμοποιηθεί τόσο πολύ,

ώστε είναι δύσκολο πλέον να γίνει κατανοητό πόσο παραπλανητικές είναι. Για παράδειγμα η Αρχαιολογία ή το παρελθόν δεν αποτελούν «μυστήριο» που χρειάζεται λύση από «ντετέκτιβ». Αν και είναι απαραίτητο να πλησιάζει κανείς ένα κοινό μη ειδικών, μέσα από κοινές και ευνόπτες εμπειρίες, ούτε η δουλειά, ούτε η μέθοδος, ούτε η προσωπικότητα του επαγγελματία αρχαιολόγου σχετίζονται με τον Σέρλοκ Χολμς, ή κάποιον συνάδελφό του, πραγματικό ή φανταστικό.

Μια δεύτερη πολύ γνωστή εικόνα, που τα παιδιά πλησιάζουν εύκολα, μέσω ενός αγαπημένου τους παιχνιδιού, είναι ότι ο αρχαιολόγος προσπαθεί να συμπληρώσει ένα παζλ, ενώνοντας όλα τα κομμάτια για να αποκτήσει την πλήρη εικόνα του παρελθόντος ή ειδικότερα του πολιτισμού ή του αρχαιολογικού χώρου που τον απασχολεί. Παρόλο που αυτή η μεταφορά έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα, ακόμα και σε ακαδημαϊκούς κύκλους, είναι επικίνδυνη, γιατί προϋποθέτει ότι το παρελθόν είναι δεδομένο, παραγνωρίζοντας ένα βασικό στοιχείο της Αρχαιολογίας, δηλαδή την ερμηνεία των δεδομένων. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι λέξεις και έννοιες όπως «ανάκτορα» «βασίλεις» «θεά» κ.λπ. αποτελούν απλώς ερμηνευτικές προτάσεις και αφορούν σε ένα μεγάλο βαθμό σε εκείνους που τις επιχειρούν, καθώς και στην προσωπική τους εμπειρία.

Είναι απαραίτητο να ασκηθεί η κριτική σκέψη των συμμετεχόντων, ώστε να σκέφτονται το παρελθόν κατά το δυνατόν ελεύθεροι από αναχρονισμούς και ανοικτοί σε εναλλακτικές ερμηνείες για θέματα π.χ. οργάνωσης της κοινωνίας, κοινωνικών ρόλων των δύο φύλων, θρησκείας, κατανομής του πλούτου και εκμετάλλευσης των παραγωγικών πηγών. Για το σκοπό αυτό το φυλλάδιο του μαθητή, με αφορμή τις «μη ακριβείς» ερμηνείες της Τροίας και των Μυκηνών από τον Σλήμαν, προτείνει σειρά «συμπερασμάτων», εξετάζοντας διάφορες όψεις του μυκηναικού πολιτισμού. Οι μαθητές καλούνται να τα υποστηρίξουν, να τα αναιρέσουν ή να τα τροποποιήσουν, χρησιμοποιώντας τα αντικείμενα της Μυκηναικής έκθεσης του Εθνικού Μουσείου και αξιοποιώντας κριτικά τις γνώσεις που θα έχουν αποκτήσει είτε από την εκπαιδευτική διαδικασία στην τάξη, είτε στη διάρκεια του ίδιου του προγράμματος.

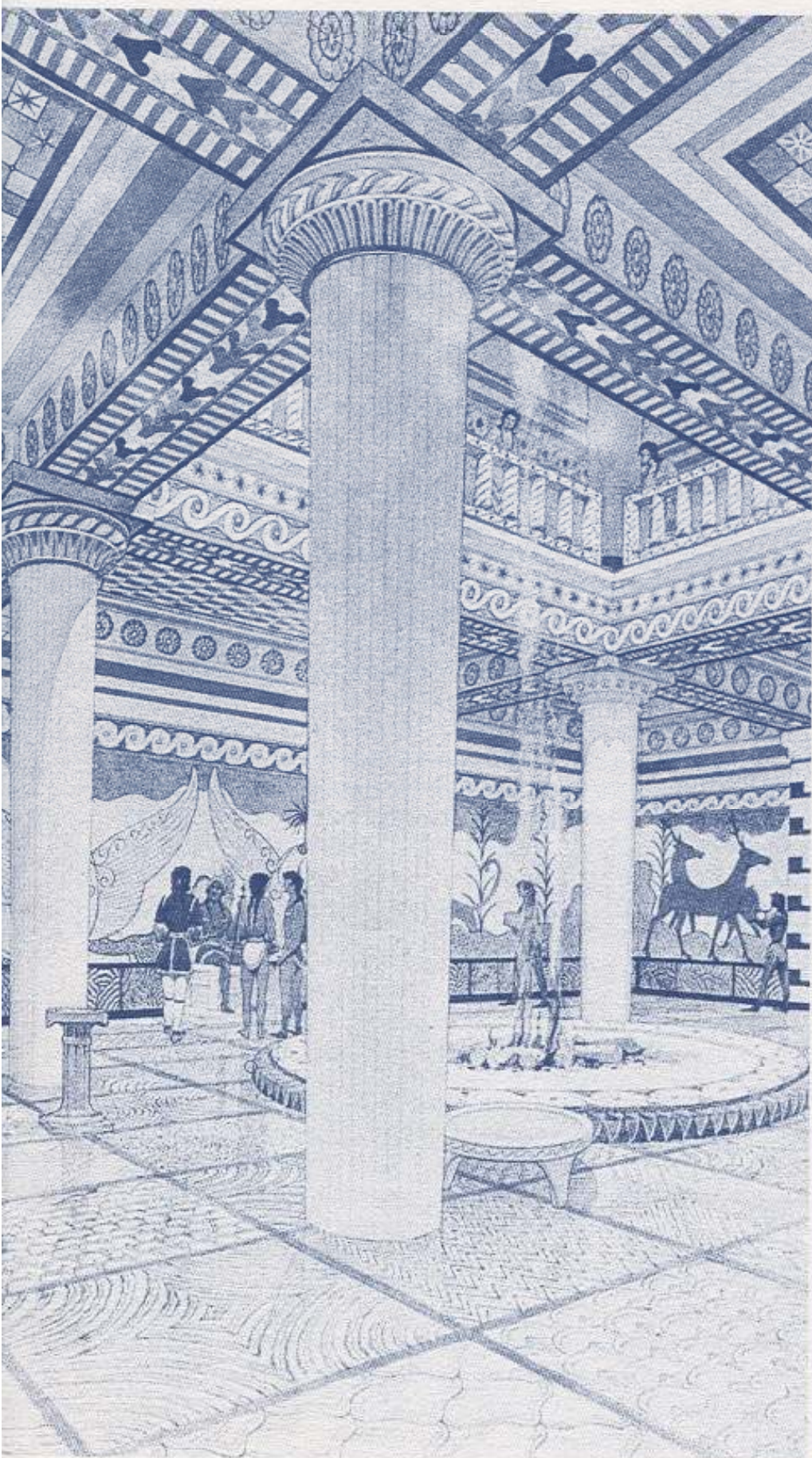

Ο λαμπρός *Μυκηναϊκός Πολιτισμός* πήρε το όνομά του από τις *Μυκίνες*, τη σημαντικότερη θέση της Ελλάδας, από το 1600 ως το 1200 π.Χ. Η ώθηση για την δημιουργία του δόθηκε από την επαφή των κατοίκων της Κυρίως Ελλάδας, ιδιαίτερα της Πελοποννήσου, με τη *Μινωική Κρήτη*. Οι *λακκοειδείς τάφοι** των Μυκηνών δείχνουν ακριβώς το μπόλιασμα της ιεραρχικά οργανωμένης κοινωνίας πολεμιστών της Μέσης Εποχής του Χαλκού με τον διαφορετικό εκείνο νησιώτικο πολιτισμό. Οι ηγέτες των Μυκηνών, που έχουν ταφεί στους τάφους αυτούς, ήταν μεγάλωσομοι πολεμιστές, με δυνατότητα να ελέγχουν προικισμένους τεχνίτες. Συνοδεύονταν από τα όπλα τους και τις περιφνημες *χρυσές μάσκες**, αλλά και από πολύτιμα αντικείμενα- έργα τέχνης, μινωικά, ή μιμήσεις μινωικών, χωρίς να λείπουν και εξωτικά αντικείμενα από την Ανατολική Μεσόγειο και την Βόρεια Ευρώπη. Συνέχεια και πλούτος αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά του πρώιμου Μυκηναϊκού πολιτισμού. Η στενή σχέση με την Κρήτη συνεχίσθηκε και κατέληξε, τον 15ο αιώνα, στην κατάληψη του νησιού από τους Μυκηναίους.

Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός ήταν οργανωμένος με αυστηρά γραφειοκρατικό τρόπο, γύρω από τα ανάκτορα, που έλεγχαν τόσο τις πηγές πλούτου και τα προϊόντα, όσο και τις ασχολίες των ίδιων των ανθρώπων, τεχνιτών, αγροτών ή πολεμιστών.

Ο 15ος και ο 14ος αιώνας αποτελούν την εποχή εξάπλωσης του Μυκηναϊκού πολιτισμού με την εμφάνιση πολλών νέων κέντρων, σύμβολο των οποίων αποτελεί η μνημειώδης αρχιτεκτονική των ακροπόλεων και των *θολωτών τάφων**. Οι θόλοι αντικαθιστούν τους λακκοειδείς τάφους για τους ηγεμόνες της εποχής. Στον 14ο αιώνα κτίζονται οι *κυκλώπειες οχυρώσεις** κυρίως στις Μυκίνες και την Τίρυνθα, αλλά και τα ανάκτορα, και οργανώνεται η κεντρική εξουσία, αντίστοιχη, αλλά όχι εντελώς όμοια, με την προγενέστερη μινωική. Σημαντικά κέντρα, εκτός των Μυκηνών, αποτελούν η Πύλος στη Μεσσηνία, η Θήβα και ο Ορχομενός στη Βοιωτία, η Αθήνα, η Μιδέα στην Αργολίδα και η Ιωλκός στη Θεσσαλία. Τα μυκηναϊκά ανάκτορα είναι διαφορετικά ως προς τη μορφή τους από τα προγενέστερα μινωικά και ενσωματώνουν παλαιότερα ελλαδικά στοιχεία, όπως τα λεγόμενα *μέγαρα**, γνωστά ήδη από την Μεσοελλαδική εποχή. Ενδιαφέρων είναι ο τρόπος προσαρμογής τους στη διαφορετική τοπογραφία κάθε θέσης.

Τον 13ο αιώνα, οι Μυκηναίοι, έμποροι και ναυτικοί, ταξιδεύουν στην Ανατολική και την Κεντρική Μεσόγειο για την αναζήτηση πρώτων υλών. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί κανείς να μιλήσει για *αποικίες**, ή τουλάχιστον για *εμπορεία**. Τα ανάκτορα ελέγχουν το εμπόριο και την παραγωγή και κατασκευάζουν σημαντικά τεχνικά έργα.

* Οι λακκοειδείς τάφοι των Μυκηνών, ορθογώνιοι, με μεγάλο βάθος, είναι οργανωμένοι σε δύο ομάδες, κλεισμένες σε περιβάλους, που ονομάστηκαν Ταφικοί Κύκλοι Α και Β. Είναι οικογενειακοί και είχαν χρησιμοποιηθεί σχεδόν αποκλειστικά για ταφές βασιλικές.

* Ο άπιστευτος πλούτος των κτερισμάτων των τάφων αυτών δεν έχει προηγούμενο στον ελλαδικό χώρο, ούτε και αντιστοιχία στην Κρήτη. Έχει υποστηριχθεί ότι τόσο ο χρυσός, όσο και μερικά ταφικά έθιμα, ιδιαίτερα οι μάσκες, είχαν προέλθει από την Αίγυπτο, όπου οι Μυκηνάιοι άρχοντες είχαν υπηρετήσει ως μισθοφόροι.

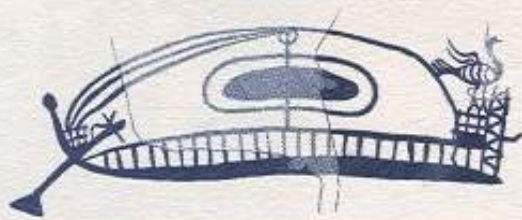
* Οι θολωτοί τάφοι αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα της αρχιτεκτονικής της προϊστορικής περιόδου στην Ελλάδα, κυρίως για τον τρόπο στέγασής τους, που γινόταν με τον εκφορικό τρόπο, δηλαδή κάθε σειρά λίθων εξείχε ελαφρά από την προηγούμενή της, ώσπου κατέληγε σε ένα μόνον πλατύ επίπεδο λίθο, το λεγόμενο κλειδί.

* Αν και τείχη και περιβάλοι απαντούν στον ελλαδικό χώρο ήδη από τη Νεολιθική εποχή, η εντυπωσιακή αυτή τοιχοδομία είναι κάτι νέο. Είναι πολύ πιθανό ότι οι Μυκηνάιοι τη διδάχθηκαν από τους Χετταίους της Μικράς Ασίας.

* Το μέγαρο αποτελεί τη χαρακτηριστική αρχιτεκτονική μονάδα της Κυρίως Ελλάδας και αποτελείται από τρία μέρη. Είναι ένα ελληνικό επιτεύγμα, απλό και ορθολογικό, που προσφέρει δυνατότητες διαφορετικών συνδυασμών. Αποτελεί τον πρόγονο των ναών της κλασικής εποχής.

* Η αποικία προϋποθέτει μόνιμη εγκατάσταση σημαντικής ομάδας πληθυσμού σε ένα ξένο τόπο, η οποία προσδίδει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και υπερέχει των ντόπιων, αριθμητικά, αλλά κυρίως πολιτιστικά. Εντονο υπήρξε το ενδιαφέρον των Μυκηνναίων τόσο για τα παράλια της Μικράς Ασίας, όσο και για την Κεντρική Μεσόγειο, Σικελία και Νότια Ιταλία. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα οι πρώτες αυτές εγκαταστάσεις έγιναν στις ίδιες περιοχές όπου τον 8ο αιώνα ιδρύθηκαν οι γνωστές αποικίες.

* Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ουγγαρι (Ρας Σόμρα), στη Συροπαλαιστινιακή ακτή, όπου φαίνεται πως ήταν εγκατεστημένοι αρκετοί Μυκηνναίοι έμποροι.

Εκτός από τις οχυρώσεις και τους θολωτούς τάφους, αξίζει να αναφερθούν αποχετευτικά έργα, φράγματα και γέφυρες. Οι πύλες των οχυρώσεων αποκτούν επίσης μνημειακή μορφή, με χαρακτηριστικότερη την **Πύλη των Λεόντων*** των Μυκηνών.

Εικόνα πλούτου παρουσιάζει η ζωή των κατοίκων των ανακτόρων, με επακόλουθη ιδιαίτερη ανάπτυξη της τέχνης. **Τοιχογραφίες*** κοσμούσαν τα ανάκτορα, όπως και τα ιερά και μερικά από τα σημαντικά σπίτια, συχνά επηρεασμένες από τη μινωική Κρήτη και άλλες με καθαρά μυκηναϊκά θέματα, όπως πολεμιστές και σκηνές κυνηγιού. Εξάλλου τα περίτεχνα λίθινα αγγεία, μετάλλινα αντικείμενα, κοσμήματα και όπλα, καθώς και κομψοτεχνήματα από ελεφαντόδοντο και **φαγεντιανή*** εκπλήσσουν ακόμα με την ποιότητά τους. Οι πήλινες ενεπίγραφες πινακίδες προσφέρουν πληροφορίες για υλικά που δεν έφθασαν ως εμάς, κυρίως υφαντά και έπιπλα.

Εκτός των ανακτόρων και των ακροπόλεων, ο πληθυσμός κατοικεί σε ανοχύρωτους οικισμούς, οι περισσότεροι από τους οποίους συνεχίζουν παλαιότερη κατοίκηση της Μέσης και Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Και εκεί συχνά υπάρχουν μέγαρα, κατοικίες τοπικών αρχόντων. Οι τάφοι των απλών ανθρώπων, **θάλαμοειδείς*** λαξευτοί στο μαλακό βράχο, στις πλαγιές λόφων, μιμούνται τους μνημειώδεις θόλους. Η ιεραρχική οργάνωση της μυκηναϊκής κοινωνίας φαίνεται καθαρά από τα διαφορετικού τύπου **κτερίσματα*** ακόμα και μέσα στον ίδιο τάφο.

Σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση του Μυκηναϊκού πολιτισμού αποτελούν οι πήλινες πινακίδες της **Γραμμικής Β.*** Οι αγροτικές καλλιέργειες, η αποθήκευση των προϊόντων, η χωροθέτηση της γης, οι βιοτεχνικές δραστηριότητες ελέγχονται από ένα πολύπλοκο και εξαιρετικά λεπτομερειακό γραφειοκρατικό σύστημα. Εκτός από τις πινακίδες γραφή έχει βρεθεί και σε μεγάλα αγγεία μεταφοράς λαδιού, τους **ψευδόστομους αμφορείς*** στη Θήβα και την Κρήτη. Οι πινακίδες αποτελούν πρόχειρες συντομογραφικές σημειώσεις, πάνω σε άψητο πηλό, που μεταφέρονταν αργότερα από τους γραφείς σε ένα οριστικό αρχείο, γραμμένο πάνω σε φθαρτό υλικό, πιθανότατα περγαμνή. Οσες πινακίδες διαθέτουμε σήμερα σώθηκαν διότι ψήθηκαν τυχαία από την καταστροφή των ανακτόρων. Η αποκρυπτογράφησή τους μας πρόσφερε όχι μόνον τα ονόματα πολλών Μυκηναίων (και μη Μυκηναίων) ανδρών και γυναικών, αλλά και τις ασχολίες τους, όπως βοσκοί, μεταλλουργοί, ξυλουργοί, κτίστες, αρωματοποιοί, υφάντρες. Μαθαίνουμε ακόμα το περιεχόμενο των αποθηκών των ανακτόρων, σιτηρά, λάδι, κρασί, μαλλί, αλλά και χαλκό, έπιπλα και σκεύη, όπλα και άρματα. Πιο δύσκολες στην κατανόησή τους είναι οι πληροφορίες για την ιεραρχική οργάνωση των αξιωματούχων του ανακτόρου, και του ιερατείου. Μια άλλη σημαντική κατηγορία πληροφοριών αφορά στα ονόματα των θεοτήτων της Μυκηναϊκής θρησκείας. Ο Ζευς, η Αθηνά, ο Ποσειδών, ο Ερμής, η Αρτεμις, η Ηρα είναι ήδη παρόντες, μαζί με τον Ενώαλιο, τον Παιάνα, την Είλειθυία, την Πότνια, που αργότερα ενσωματώθηκαν στο πάνθεο των Ολυμπίων και αποτέλεσαν ιδιότητες ή επιθετικούς προσδιορισμούς της Αθηνάς, του Απόλλωνα ή της Αρτεμιδας.

Με βάση τα στοιχεία των πινακίδων για τη θρησκεία, είναι δύσκολη η

ερμηνεία των ανασκαμμένων μυκηναϊκών ιερών χώρων. Δεν είναι δυνατόν να ορισθεί ποιές θεότητες παριστάνονται στα μικρά ή μεγαλύτερα **ειδώλια**.^{*} Η ύπαρξη πάλινων ζώων, πουλιών και φιδιών δείχνει θεότητες της φύσης, αλλά και ουράνιες και χθόνιες. Βέβαια είναι η μεγάλη επιρροή της Μινωικής Κρήτης στη διαμόρφωση της Μυκηναϊκής θρησκείας.

Επιστρέφοντας στον κόσμο των θνητών, οι πινακίδες προσφέρουν αρκετές πληροφορίες για την οργάνωση των Μυκηναϊκών βασιλείων. Περίεργο για τη σύγχρονη αντίληψη είναι το γεγονός ότι ποτέ δεν αναφέρεται το όνομα του ανώτατου άρχοντα του **Ανακτα**. Ο δεύτερος στην ιεραρχία, ίσως ο αρχηγός του στρατού ονομαζόταν **Λααγέτας** (λαού ηγέτης), οι **τελεσται** κατείχαν γη, πιθανώς με κάποια φεουδαρχική μορφή οργάνωσης, ενώ άλλοι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι ονομάζονταν **εκέται** (ακόλουθοι).^{*} Αναφέρονται ακόμα **δούλοι**, άνδρες και γυναίκες, στην υπηρεσία των θεών και υπό τον εκέτα.

Ως προς τις τέχνες και τις τεχνικές αντίθετα, οι γνώσεις μας είναι πλουσιότερες, εφόσον πολλά από τα ίδια τα αντικείμενα σώθηκαν. Δυστυχώς η ανασκαφική έρευνα έχει αποκαλύψει πολύ λίγους εργαστηριακούς χώρους, σε ανάκτορα και οικισμούς. Εκτός της αρχιτεκτονικής και των τοιχογραφιών, σημαντικά είναι τα προϊόντα των Μυκηναίων, στην κεραμική, τη μεταλλουργία, τη μικρογλυπτική σε διάφορα υλικά και τη χρυσοχοία.

Τα τελευταία 10-15 χρόνια οι αναλύσεις δειγμάτων πηλού και μετάλλων με σύνθετες επιστημονικές μεθόδους, που αποτελούν τον κλάδο της **Αρχαιομετρίας**, βοήθησαν πολύ στην κατανόηση της οργάνωσης των εργαστηρίων, της προέλευσης των πρώτων υλών και της διακίνησης των προϊόντων. Σημαντική πηγή πληροφοριών υπήρξε και η πρόσφατη ανασκαφή τριών **ναυαγίων** πλοίων της εποχής. Τα δύο πρώτα, που βρέθηκαν κοντά στα Νότια παράλια της Μικράς Ασίας, στα Ακρωτήρια **Χελιδόνιον** και **Ulu Burun**, μετέφεραν απίστευτη ποσότητα και ποικιλία υλικών και προϊόντων και φαίνεται πως είχαν μεικτής εθνικής προέλευσης πλήρωμα. Το τρίτο πολύ μικρότερο πλοίο, είχε ναυαγήσει στον Αργολικό κόλπο, κοντά στο Ακρωτήριο Ιρίων, μετά από ταξίδι στην Κύπρο και την Κρήτη, φορτωμένο αγγεία με διάφορα προϊόντα.

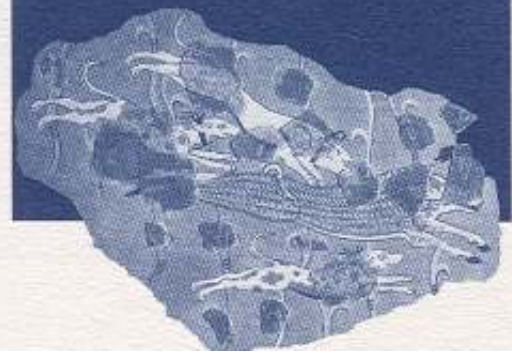
^{*} Οι Μυκηναίοι ίσως δανείστηκαν από την Ανατολή το σύμβολο του λιονταριού για τη δήλωση της βασιλικής εξουσίας. Είναι όμως πολύ ενδιαφέρον ότι κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο υπήρξαν πραγματικά λιοντάρια στην Αργολίδα. Οστά τους έχουν βρεθεί στην Τίρυνθα.

^{*} Η τοιχογραφία ήταν μια πραγματικά μεγάλη τέχνη τόσο στη Μινωική όσο και στη Μυκηναϊκή περίοδο. Πολλά από τα θέματα της σφραγιδόγλυφιας και της κεραμικής αντιγράφουν τα επιτεύγματα της ζωγραφικής.

^{*} Η φαγεντιανή θεωρείται η παλαιότερη συνθετική ουσία που κατασκευάστηκε και η τεχνική της προέρχεται από την Αίγυπτο. Βάση της είναι ο πυριτόλιθος. Χάνεται εύκολα σε καλούπι και μπορεί να χρωματισθεί με οξειδία μετάλλων για να αποκτήσει γαλάζιο ή πράσινο χρώμα. Η επιφάνειά της είναι ιδιαίτερα σπληνή.

^{*} Οι θαλαμοειδείς τάφοι αποτελούνται από δύο τμήματα το θάλαμο, συνήθως κυκλικού σχήματος και στινιώτερα ορθογώνιου, ελλειψοειδούς ή ακανόνιστου και το δρόμο, περισσότερο ή λιγότερο μακρύ. Σε πολλούς, τόσο στην Κυρία Ελλάδα όσο και στην Κρήτη, είναι φανερό η προσπάθεια μίμησης των πολυτελών θόλων με την παρουσία ανόγλυφων λεπτομερειών όπως παραστάδες.

^{*} Είναι δύσκολο να δεχθεί κανείς ότι οι Μινωίτες και στη συνέχεια οι Μυκηναίοι επινόησαν αυτά τα πολύπλοκα συστήματα γραφής μόνον για τη λογιστική καταγραφή ανθρώπων και προϊόντων που σχετίζονταν με τα ανάκτορα. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι η γραφή ήταν γνωστή και πέρα από τον στενό κύκλο των επαγγελματιών γραφέων και ότι είχε χρησιμοποιηθεί πάνω σε φθαρτά υλικά που δεν έφθασαν ως εμείς.

Η **κεραμική** παρουσιάζει υψηλή ποιότητα, ποικιλία σχημάτων, για την εξυπηρέτηση των εξειδικευμένων αναγκών της εξελιγμένης αυτής κοινωνίας και μεγάλο βαθμό τυποποίησης, ως προς την τεχνική, τις μορφές και τη διακόσμηση. Η παραγωγή γινόταν σε οργανωμένα εργαστήρια στα μεγάλα κέντρα. Μυκηνναϊκά αγγεία ταξίδευαν σε όλη σχεδόν τη Μεσόγειο, θεωρούμενα αντικείμενα πολυτελείας και συχνά συνόδευαν στον τάφο επιφανείς κατοίκους της Κύπρου, της Μικράς Ασίας ή της Σικελίας. Για τις ανάγκες της λατρείας, παράγονταν αγγεία σε περίεργα σχήματα, κυρίως ζωόμορφα και ειδώλια μικρά ή μεγαλύτερα.

Την **μεταλλουργία** οι Μυκηνναίοι διδάχθηκαν από τους Μινωίτες, αλλά την ανέδειξαν σε επίπεδο υψηλής τέχνης, όπως δείχνουν τα **εγχειρίδια** των λακκοειδών τάφων με περίτεχνη ένθετη διακόσμηση πολύτιμων μετάλλων, τα πολλά χάλκινα, ασημένια και χρυσά αγγεία, και τα αμυντικά και επιθετικά όπλα. Ο Ομηρος, αλλά και οι πινακίδες, περιγράφουν χάλκινες **πανοπλίες**, μια από τις οποίες ήρθε σε φως στον τάφο των Δενδρών Αργολίδας. Η εισαγωγή των μετάλλων και η διανομή τους στους τεχνίτες ελεγχόταν αυστηρά από τα ανάκτορα. Ο χαλκός προερχόταν κυρίως από την Κύπρο, ο κασσίτερος από την Εγγύς Ανατολή, το ασήμι από τα μεταλλεία του Λαυρίου στην Αττική.

Η πιο χαρακτηριστική ίσως Μυκηνναϊκή μορφή τέχνης είναι η λάξευση του **ελεφαντόδοντου**,* προερχόμενη, μαζί με την πολύτιμη πρώτη ύλη, από τις χώρες της Εγγύς Ανατολής. Χαρακτηριστικά είναι τα ανατολίτικα θέματα στα ελεφαντόδοντα, αλλά η σύγκριση με τα πρότυπα φανερώνει τη δημιουργική φαντασία και ικανότητα προσαρμογής των Ελλήνων τεχνιτών. Έχει σωθεί μεγάλη ποσότητα ανάγλυφων μικρών μορφών ζώων, ψαριών, εντόμων και κεφαλών πολεμιστών, αλλά και πλακίδια με σχηματοποιημένη διακόσμηση, που είχαν χρησιμοποιηθεί ως **ενθέματα** επίπλων ή πολύτιμων ξύλινων κουτιών. Δεν λείπουν και οι περίτεχνες λαβές καθρεφτών με ανάγλυφες και ολόγλυφες μορφές πραγματικών ή μυθικών ζώων, ανθρώπων ή συμβολικών μορφών, επίσης κοσμηματοθήκες από το ίδιο υλικό με ανάλογη διακόσμηση. Αληθινό έργο τέχνης αποτελεί το μικρών διαστάσεων σύμπλεγμα από τις Μυκήνες, γνωστό ως Ιερή Τριάδα, δύο καθισμένες και αγκαλιασμένες γυναικείες μορφές ντυμένες με μινωικά ενδύματα και ένα μικρό αγόρι.

Σημαντικά ήταν τα επιτεύγματα της Μυκηνναϊκής μικροτεχνίας και στην κατασκευή κοσμημάτων και σφραγιδολίθων και χαρακτηριστική η ποικιλία τους, στις μορφές και το υλικό: Χρυσά δακτυλίδια με ανάγλυφες παραστάσεις, περιδέραια και βραχιόλια με χάνδρες από μέταλλα ή **φαγεντιανή**, κατασκευασμένη σε καλούπια, υαλόμαζα, διάφορους ποικιλόχρωμους ημιπολύτιμους λίθους, **περόνες** για τα ενδύματα ή τα μαλλιά, καθώς και μια τεράστια ποσότητα λεπτότατων **ελα-**

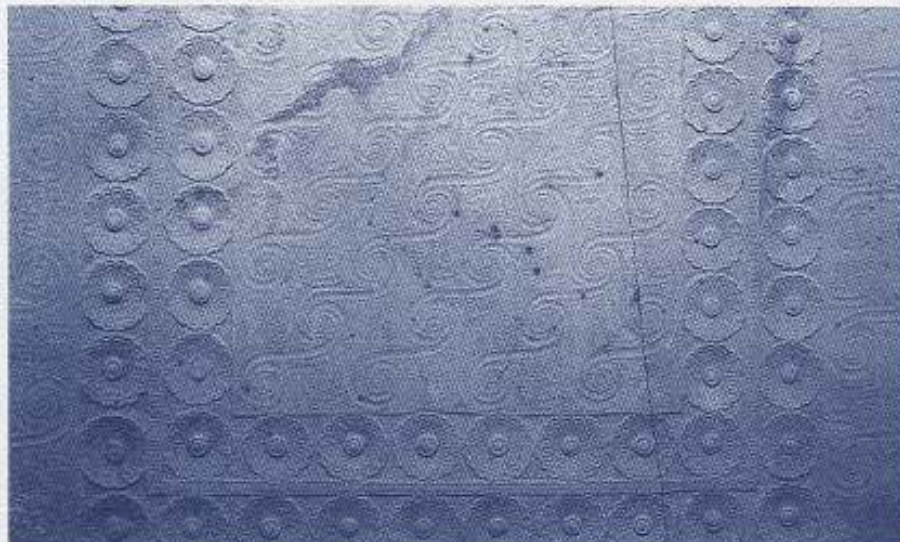

σμάτων χρυσού με ανάγλυφη διακόσμηση, που ράβονταν στα ενδύματα των νεκρών. Οι **σφραγιδόλιθοι**, επίσης από ημιπολύτιμους λίθους και σπανιότερα από χρυσό, φέρουν πλήθος παραστάσεων ζώων, ανθρώπων, ή σηματοποιημένων θεμάτων, ακόμα και σκηνές λατρείας. Και στην τέχνη αυτή πολλά από τα υλικά προέρχονται από την Ανατολή. Στη Θήβα έχει ανασκαφεί εργαστήριο μικροτεχνίας που περιείχε θησαυρό 30 ανατολίτικων **σφραγιδοκύλινδρων***, και ακατέργαστα ή ημικατεργασμένα κομμάτια **λάπις λάζουλι***, **αχάτη** και **ορείας κρυστάλλου***.

Την κατασκευή λίθινων αγγείων από **αλάβαστρο***, ή πολύχρωμους λίθους, ακόμα και διάφανο **αμέθυστο*** και ορεία κρύσταλλο, διδάχθηκαν οι Μυκηναίοι από τους μινωίτες, αλλά την προσάρμοσαν στο πνεύμα και τις ανάγκες τους. Αρχικά, κατά την εποχή των λακκοειδών τάφων, τα περισσότερα λίθινα αγγεία είναι μινωικά ή ακριβείς μιμήσεις τους, αλλά τα αλαβάστρινα αγγεία των Μυκηνών και του ανακτόρου της Κνωσού είναι χαρακτηριστικά μυκηναϊκά. Έργο των λιθοξόνων είναι και οι ανάγλυφες, πλάκες, οι **ζωφόροι***, οι **μεγάλοι κίονες*** και τα κιονόκρανα, από κοκκινωπό μάρμαρο, και οι μοναδικές πλάκες με ανάγλυφες σπείρες που διακοσμούσαν την οροφή του **Θησαυρού του Μινύου*** στον Ορχομενό.

Γύρω στα μέσα του 13ου αιώνα παρατηρείται μια ανησυχία σε ολόκληρη τη Μυκηναϊκή Ελλάδα, ίσως εξαιτίας εσωτερικών αναταραχών. Χαρακτηριστική είναι τόσο η ενίσχυση των οχυρώσεων, που προετοιμάζονται για να αντέξουν σε πολιορκία και περικλείουν πλέον κρήνες ή δεξαμενές, όσο και η κατασκευή νέων τειχών. Στο δεύτερο μισό του αιώνα τα περισσότερα μυκηναϊκά κέντρα και ιδιαίτερα τα ανάκτορα καταστρέφονται, πιθανώς από μεγάλους σεισμούς και πυρκαγιές.

* Ο ψευδόστομος αμφορέας, ένα είδος αγγείου που σπανιά αποκλειστικά στην Υστερη Εποχή του Χαλκού στην Ελλάδα και την Κρήτη είναι Μινωική εφεύρεση και χρησιμοποιήθηκε για τη μεταφορά λαδιού. Κατασκευάζονταν τόσο σε μεγάλο μέγεθος, οπότε περιείχε ελαιόλαδο, ή σε μικρό για αρωματικά έλαια. Ψευδόστομοι αμφορείς και των δύο τύπων είχαν ταξιδέψει σε όλη σχεδόν τη Μεσόγεια και είχαν εκτιμηθεί τόσο ώστε συχνά χρησιμοποιήθηκαν ως αντικείμενα πολυτελείας και κτερίσματα σε διάφορες μακρινές περιοχές.

* Δεν είναι καθόλου βέβαιο αν τα ανθρώπινα είδωλα σε ποικιλία τύπων που έχουν φθάσει ως εμάς παριστούν την ίδια τη θεότητα ή λατρευτές.

* Ενδιαφέρον είναι ότι κανείς από τους τίτλους αυτούς δεν σπανιά στα ομηρικά έπη.

* Πρόσφατες αναλύσεις έχουν δείξει ότι πολλά από τα θεωρούμενα ελεφάντινα αντικείμενα είναι στην πραγματικότητα κατασκευασμένα από δόντια ιπποπόταμου.

* Στην Ανατολή, κυρίως στη Συρία και τη Μεσοποταμία, οι σφραγιδόλιθοι είχαν κυλινδρικό σχήμα, το οποίο όταν κυλούσε έδιδε ορθογώνιο αποτύπωμα.

* Το πολύτιμο αυτό υλικό προέρχεται από τα οροπέδια της Κεντρικής Ασίας.

* Διαφανές, κρυσταλλικό σβεστολιθικό πέτρωμα, που μοιάζει πολύ με γυαλί.

Η κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος έδωσε την ευκαιρία, κατά τον 12ο αιώνα, σε περιοχές μέχρι τότε περιφερειακές, να εμφανίσουν ανάπτυξη. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των Επτανήσων, της Αχαΐας, των ανατολικών παραλίων της Αττικής, της Εύβοιας, των Κυκλάδων και της Δωδεκανήσου. Φαίνεται πως συνέβησαν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών, εντός της Ηπειρωτικής Ελλάδας, προς τα νησιά του Αιγαίου, την Κύπρο και τα παράλια της Μικράς Ασίας.

Ο 11ος αιώνας, αποτέλεσε φάση πλήρους συρρίκνωσης. Δεν ήταν πλέον ασφαλής η ναυσιπλοία, ούτε η κατοίκηση στα παράλια. Πειρατές κυριαρχούσαν πιθανότατα στο Αιγαίο. Νέα στοιχεία υλικού πολιτισμού και αλλαγές στα όπλα, την ενδυμασία και τα κοσμήματα έφθασαν από τον Βορρά. Ελάχιστες ήταν οι περιοχές που παρουσίασαν αδιάλειπτη συνέχεια στις επόμενες φάσεις και πραγματική προσαρμογή στις νέες, πολύ διαφορετικές συνθήκες, με σημαντικότερη την Αθήνα και γενικότερα την Αττική.

Το σπουδαιότερο κληροδότημα της λαμπρής Μυκηναϊκής περιόδου αποτελεί η ελληνική γλώσσα. Αναμνήσεις της κοινωνίας και του υλικού πολιτισμού παρέμειναν άφθονες στις διηγήσεις και τα τραγούδια που, τον 8ο αιώνα, αποτέλεσαν τα Ομηρικά έπη.

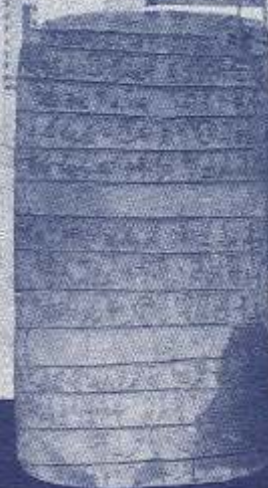
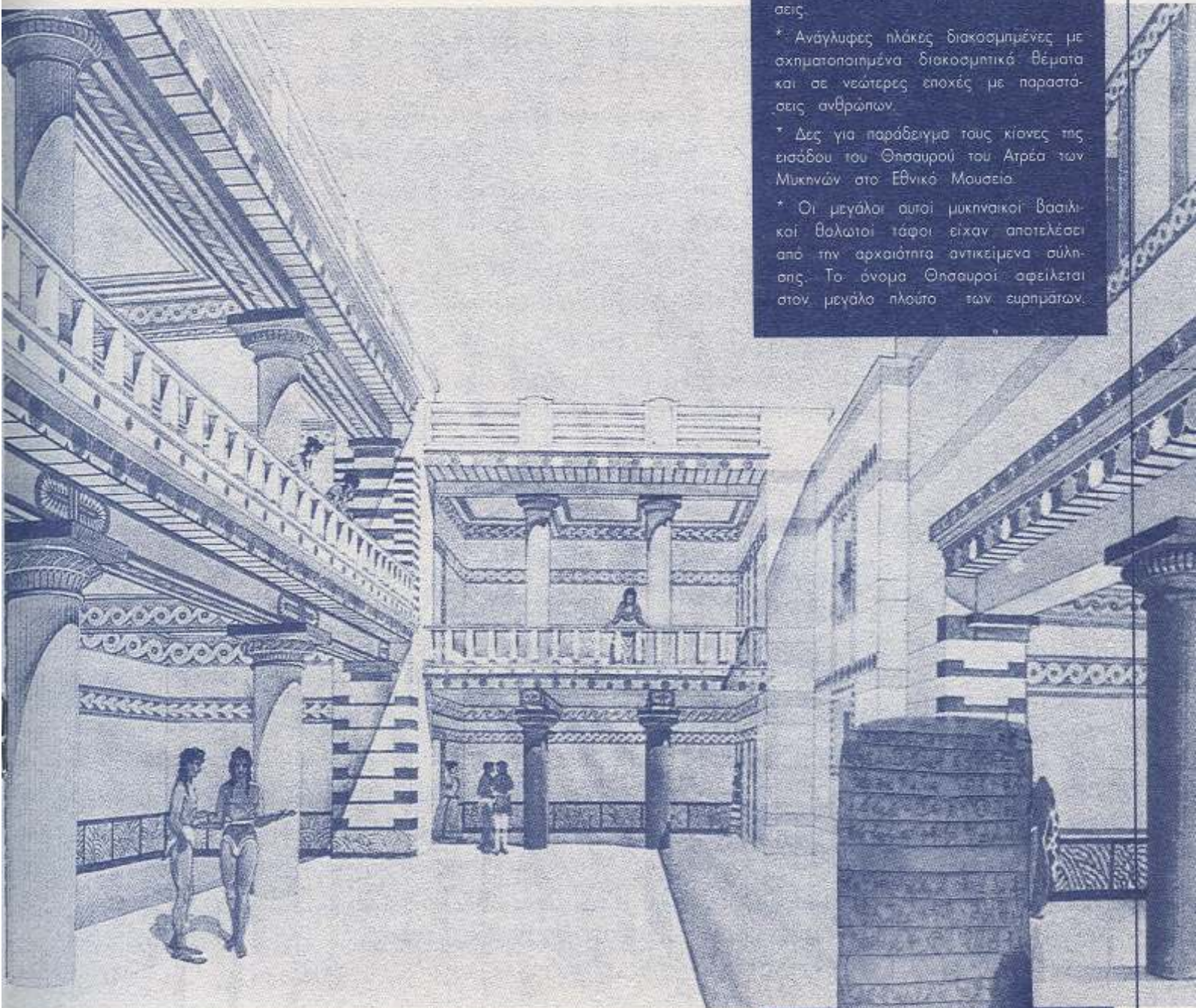
* Το αλαβάστρο είναι από τους πιο κοινά ασβεστολιθικά πετρώματα στην Ηπειρωτική Ελλάδα και την Κρήτη και είχε χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή λιθινών αγγείων ήδη από τα μέσα της τρίτης χιλιετίας π.Χ. στην Κρήτη.

* Ημιδιάφανος λίθος σε μωβ αποχρώσεις.

* Ανάγλυφες πλάκες διακοσμημένες με σχηματισμένα διακοσμητικά θέματα και σε νεότερες εποχές με παραστάσεις ανθρώπων.

* Δες για παράδειγμα τους κίονες της εισόδου του Θησαυρού του Ατρέα των Μυκηνών στο Εθνικό Μουσείο.

* Οι μεγάλοι αυτοί μυκηναϊκοί βασιλικοί θολωτοί τάφοι είχαν αποτελέσει από την αρχαιότητα αντικείμενα σύλληψης. Το όνομα Θησαυροί αφιέεται στον μεγάλο πλοίο των ευρημάτων.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το όνομα που έρχεται αμέσως στο νου, όταν σκεφτόμαστε το Μυκηναικό Πολιτισμό είναι αυτό του **Ερρίκου Σλήμαν**, του γερμανού ερασιτέχνη, που, με απέραντη πίστη και επιμονή αφιέρωσε τη ζωή του στην αποκάλυψη των Μυκηνών και κατάφερε να δώσει ιστορικότητα σε ότι μέχρι τότε είχε θεωρηθεί πλασμένο από την φαντασία του Ομήρου.

Ο Σλήμαν, γιός πάστορα, γεννήθηκε το 1822, από φτωχή οικογένεια. Διέκοψε νωρίς το σχολείο και από τα 11 χρόνια του φοίτησε σε εμπορική σχολή. Για 33 χρόνια ασχολήθηκε με το εμπόριο με μεγάλη επιτυχία. Στα 24 χρόνια του ήταν ήδη αντιπρόσωπος ολλανδικής εταιρείας στην Αγία Πετρούπολη, όπου κατάφερε να ιδρύσει δικό του εμπορικό οίκο και να επεκτείνει τις εργασίες του στη Μόσχα. Ασχολήθηκε με το εμπόριο βαμβακιού, τσαγιού, αλλά και όπλων στον Κριμαϊκό πόλεμο, αποκτώντας τεράστια περιουσία. Ήταν ιδιαίτερα γλωσσομαθής και έμαθε με μεγάλη ευχέρεια ολλανδικά, ισπανικά, γαλλικά, ιταλικά, πορτογαλλικά και ρωσικά. Από την παιδική του ηλικία εξάλλου είχε εξοικειωθεί, με τα λατινικά και, σε μικρότερο βαθμό, με τα αρχαία ελληνικά. Τα ομηρικά έπη αποτελούσαν γι αυτόν ένα πραγματικό πάθος, σε όλη του τη ζωή. Η μεγάλη του περιουσία του επέτρεψε να αφιερωθεί στην αποκάλυψη, με τη διενέργεια ανασκαφών, της Τροίας.

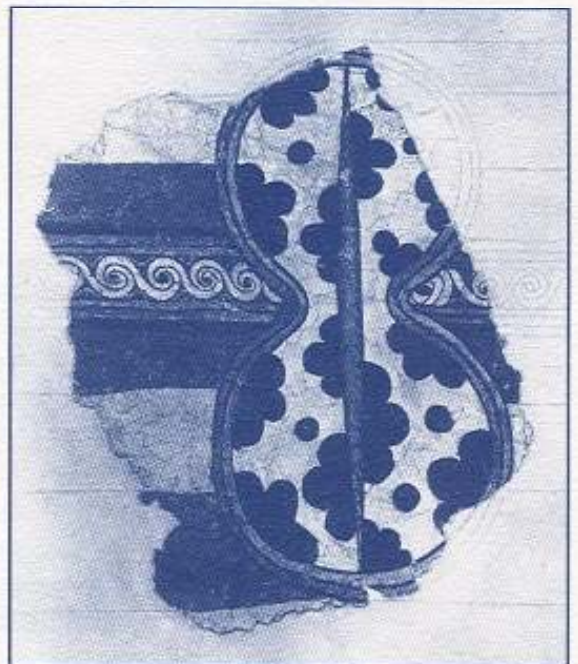
Το 1864 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου μελέτησε εντατικά αρχαιολογία και την ελληνική γλώσσα. Το καλοκαίρι του 1868 επισκέφθηκε για πρώτη φορά τους χώρους που είχε υμνήσει ο Όμηρος και την επόμενη χρονιά δημοσίευσε τις εντυπώσεις του στο βιβλίο *Ιθάκη, Πελοπόννησος και Τροία*. Ήδη από το πρώιμο αυτό έργο φαίνεται η μεγαλοφυΐα του: υποστήριξε αφενός ότι οι τάφοι του Αγαμέμνονα και των άλλων μελών της δυναστείας του βρίσκονταν μέσα στην Ακρόπολη των Μυκηνών και επίσης ότι η Ομηρική Τροία έπρεπε να αναζητηθεί στη θέση της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής πόλης **Ιλιον**, στο χαμηλό λόφο Χισαρλίκ, κοντά στην παραλία. Αμέσως αποφάσισε να ανασκάψει τις Μυκήνες για να αποκαλύψει τους περίφημους τάφους και το Ιλιον για να βρει την πόλη της Τροίας.

Τον Απρίλιο του 1870 ξεκίνησε την προκαταρκτική ανασκαφή στο Χισαρλίκ, αποκαλύπτοντας λείψανα της ελληνιστικής πόλης, αλλά και παλαιότερους «πρωτόγονους» τοίχους. Δύο χρόνια αργότερα επανήλθε με πολύ περισσότερα μέσα και 150 εργάτες. Πλήθος τοίχων αποκαλύπτονταν, καθώς η ανασκαφή προχωρούσε σε βάθος, αλλά δεν ήταν εύκολο να καθορισθεί η μεταξύ τους σχέση. Τον Φεβρουάριο της επόμενης χρονιάς συνέχισε με τη βοήθεια της αθηναίας συζύγου του Σοφίας.

Η επιτυχία και η επαλήθευση των προσδοκιών ήρθε μια μέρα του Μαΐου, όταν άρχισαν να αποκαλύπτονται ισχυρά τείχη και μια μνημειώδης πύλη. Κοντά σ' αυτήν, στα θεμέλια ενός τοίχου, βρέθηκε ένα από τα πολυτιμότερα σύνολα του προϊστορικού κόσμου, ο λεγόμενος «**Θησαυρός του Πριάμου**», αναρρίθμητα κοσμήματα, εργαλεία, όπλα και αγγεία από χρυσό, ασήμι και χαλκό. Τα αποτελέσματα των ανασκαφών δημοσιεύθηκαν το 1874, με τον τίτλο *Τρωικές Αρχαιότητες*. Σήμερα βεβαίως γνωρίζουμε ότι αυτό που αποκάλυψε ο Σλήμαν δεν ήταν η Τροία του Πριάμου, και η μεγάλη πύλη του τείχους δεν ήταν οι ομηρικές «Σκαιές πύλες», αλλά μια πόλη πολύ παλαιότερη, με εντυπωσιακή αρχιτεκτονική και μεγαλόπρεπα τείχη.

Την ίδια χρονιά ο Σλήμαν στράφηκε προς τις Μυκίνες, μετά από διαφωνία με το τουρκικό κράτος. Ξεκίνησε την έρευνα στο εσωτερικό της ακρόπολης, πίσω από την Πύλη των Λεόντων, φέρνοντας στο φως επιτύμβιες στήλες, με ανάγλυφες παραστάσεις σκηνών κυνηγιού και αρμάτων. Γύρω απ' αυτές οριζόταν ένας κυκλικός χώρος από όρθιες πλάκες, μέσα στον οποίο αποκάλυψε 5 λακκοειδείς τάφους με εντυπωσιακά ευρήματα. Το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1876, έστειλε συνεχώς γράμματα και τηλεγραφήματα από το Αργος, στους Times του Λονδίνου, τονίζοντας ότι είχε ανακαλύψει τους τάφους του Ατρέα, του Αγαμέμνονα και της Κασσάνδρας και περιέγραφε με λεπτομέρειες τα ευρήματα, ιδιαίτερα τα πολύτιμα. Το βιβλίο του *Μυκίνες* εκδόθηκε το 1879, με πλούσια εικονογράφηση και λεπτομερείς περιγραφές.

Οι μέθοδοι των ερευνών του Σλήμαν πολύ λίγη σχέση έχουν με τις σύγχρονες ανασκαφικές πρακτικές. Ο κύριος σκοπός του ήταν η ανακάλυψη θησαυρών και δεν έδινε την πρέπουσα σημασία στην ακριβή θέση και τις συνθήκες εύρεσης κάθε αντικειμένου, κινητού ή ακίνητου, ή στη μεταξύ τους σχέση. Χρειάστηκε να περάσουν πολλές δεκαετίες ερευνών για να χρονολογηθούν με ακρίβεια τα ευρήματα των Μυκηνών και να αποδειχθεί ότι ήταν πολύ παλαιότερα από την εποχή του Τρωικού πολέμου και του Αγαμέμνονα. Πάντως η έρευνα του Σλήμαν απέδειξε ότι στις Μυκίνες είχε πραγματικά υπάρξει μια πόλη της Εποχής του Χαλκού, με απίστευτο πλούτο και λάμψη, της οποίας η ανάμνηση σώθηκε μέσα στα ομηρικά έπη.

Ο ακούραστος Σλήμαν, πριν επιστρέψει στην Τροία, πήγε στην Ιθάκη για δεύτερη φορά και έσκαψε στην κορυφή του λόφου Αετός, όπου πίστευε πως εντόπισε το ανάκτορο του Οδυσσέα. Στην Τροία η έρευνα έγινε συστηματικότερη με τη βοήθεια δύο διαπρεπών επιστημόνων των **Virchow** και **Burnouf**. Στο τέλος του 1880 εξέδωσε το μνημειώδες έργο του *Ιλιος: Η πόλη και η χώρα των Τρώων*. Την ίδια εκείνη χρονιά, καθώς και την επόμενη, ανέσκαψε τον περίφημο θολωτό τάφο στον Ορχομενό της Βοιωτίας, που είναι γνωστός ως «Θησαυρός του Μινύου».

Το 1882 γύρισε στην Τροία, μαζί με τον πολύ προικισμένο γερμανό αρχαιολόγο **Dörpfeld**. Αυτός διευκρίνησε, για πρώτη φορά, την αληθινή των στρωμάτων των πολλών αρχιτεκτονικών λειψάνων και καθόρισε ότι οι τρεις πόλεις που νόμιζε ότι είχε ανασκάψει ο Σλήμαν ήταν στην πραγματικότητα επτά, κτισμένες σε διαδοχικές εποχές, η μία πάνω από την άλλη. Με την καθοδήγησή του οι ανασκαφές έγιναν πολύ πιο προσεκτικές και κρατήθηκαν λεπτομερείς σημειώσεις για τις στρωματογραφικές συνέχειες. Το 1884, εκδόθηκε το άλλο μεγάλο βιβλίο *Τροία*.

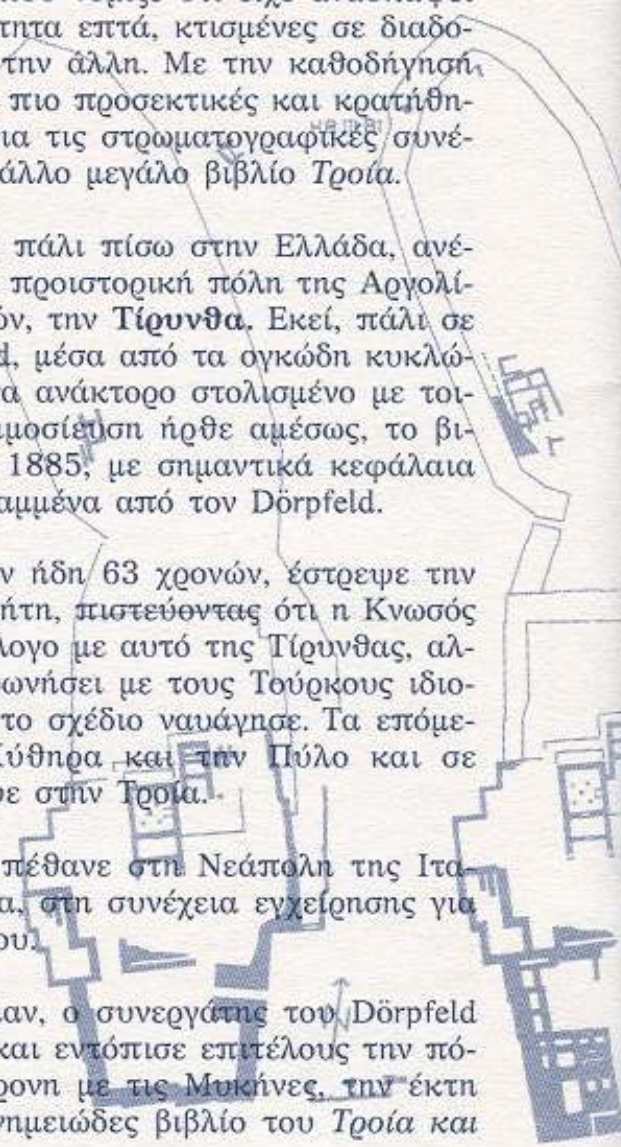
Την ίδια χρονιά ο Σλήμαν, πάλι πίσω στην Ελλάδα, ανέσκαψε την άλλη σημαντική προϊστορική πόλη της Αργολίδας, σύγχρονη των Μυκηνών, την **Τίρυνθα**. Εκεί, πάλι σε συνεργασία με τον Dörpfeld, μέσα από τα ογκώδη κυκλώπεια τείχη, αποκάλυψε ένα ανάκτορο στολισμένο με τοιχογραφίες. Και πάλι η δημοσίευσή ήρθε αμέσως, το βιβλίο *Τίρυνς* εκδόθηκε το 1885, με σημαντικά κεφάλαια για την αρχιτεκτονική, γραμμένα από τον Dörpfeld.

Όταν ο Σλήμαν ήταν ήδη 63 χρονών, έστρεψε την προσοχή του προς την Κρήτη, πιστεύοντας ότι η Κνωσός έκρυβε ένα ανάκτορο ανάλογο με αυτό της Τίρυνθας, αλλά δεν κατάφερε να συμφωνήσει με τους Τούρκους ιδιοκτήτες των χωραφιών και το σχέδιο ναυάγησε. Τα επόμενα χρόνια έσκαψε στα Κύθηρα και την Πύλο και σε ηλικία 68 χρονών επέστρεψε στην Τροία.

Τον Δεκέμβριο του 1890, πέθανε στη Νεάπολη της Ιταλίας, από ένα σοβαρό κρύωμα, στη συνέχεια εγχείρησε για να θεραπεύσει την κώφωσή του.

Μετά το θάνατο του Σλήμαν, ο συνεργάτης του, Dörpfeld συνέχισε την έρευνα στην Τροία και εντόπισε επιτέλους την πόλη, που ήταν λίγο ως πολύ σύγχρονη με τις Μυκίνες, την έκτη στη σειρά. Το 1902 εκδόθηκε το μνημειώδες βιβλίο του *Τροία και Ιλιον*.

Παράλληλα, το 1891, ο Αγγλος αρχαιολόγος ο **Flinders Petrie**, ανασκάπτοντας το ανάκτορο του Φαραώ Ακενατών στην Ελ-Αμάρνα της Αιγύπτου, βρήκε κεραμεική όμοια με αυτήν της Τίρυνθας και της Τροίας. Καθώς

ήταν γνωστή η εποχή του θανάτου του Ακενατών, από γραπτές αιγυπτιακές πηγές, στο δεύτερο τέταρτο του 14ου αιώνα π.Χ. η ελληνική προϊστορία απέκτησε την πρώτη της απόλυτη χρονολόγηση.

Στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου, άλλες σημαντικές ανακαλύψεις πρωτοπόρων άρχιζαν σιγά σιγά να συμπληρώνουν την εικόνα του Μυκηναϊκού Πολιτισμού. Ο Έλληνας αρχαιολόγος **Παναγιώτης Σταματάκης** ανέσκαψε ένα ακόμα λακκοειδή τάφο στην ακρόπολη των Μυκηνών, τον έκτο, και το 1878 καθάρισε τον μεγάλο θόλο, γνωστό ως Θησαυρό του Ατρέα. Την ίδια χρονιά, ο κρητικός **Μίνως Καλοκαιρινός** ανακάλυψε αποθήκη με τεράστια πιθάρια στο λόφο της Κνωσού, στα νότια του Ηρακλείου, μαζί με «μυκηναϊκή κεραμική». Στο Μενίδι εξάλλου, λίγο έξω από την Αθήνα, σκάφθηκε από τον **Lolling** το 1880 ένας άλλος μεγάλος θόλος με ταφές της ίδιας προϊστορικής εποχής.

Η μυκηναϊκή αρχαιολογία οφείλει πολλά σε ένα έλληνα πρωτοπόρο αρχαιολόγο, τον **Χρήστο Τσούντα**. Ξεκίνησε το 1886, ερευνώντας τον μεγάλο θολωτό τάφο στο Βαφειό της Λακωνίας, με ευρήματα απίστευτου πλούτου και τεράστιας ιστορικής και καλλιτεχνικής σημασίας, όπως πλήθος σφραγιδόλιθοι και τα περίφημα χρυσά κύπελλα. Την ίδια χρονιά συνέχισε την ανασκαφή της ακρόπολης των Μυκηνών αποκαλύπτοντας τα λείψανα ενός ανακτόρου ανάλογου με αυτό της Τίρυνθας και πολλά ακόμα κτίρια της πόλης. Το 1887 και 1888 ανέσκαψε 52 σημαντικούς τάφους έξω από την ακρόπολη. Στη συνέχεια όμως έστρεψε όμως την προσοχή του στις Κυκλάδες και υπήρξε ο πρώτος ερευνητής του σημαντικού πολιτισμού της αρχής της Εποχής του Χαλκού. Μέχρι το τέλος του αιώνα μυκηναϊκή κεραμική είχε βρεθεί και στο νησί της Μήλου, από τον Άγγλο αρχαιολόγο **Duncan Mackenzie**.

Η αρχή του 20ου αιώνα σημαδεύτηκε από την ανακάλυψη ενός άλλου μεγάλου προϊστορικού πολιτισμού, που είχε μεγάλη σχέση με τον Μυκηναϊκό, αλλά είχε ξεκινήσει πολύ παλαιότερα από εκείνον. Πρόκειται για το **Μινωικό πολιτισμό**, όπως ονομάζεται η Εποχή του Χαλκού στην Κρήτη, που ομοίως η έρευνα ξεκίνησε με την ανασκαφή του ανακτόρου της Κνωσού από τον **Arthur Evans**.

Οι προσπάθειες για την κατανόηση του Μυκηναϊκού πολιτισμού συνεχίσθηκαν εντατικά και συνεχίζονται μέχρι τις μέρες μας. Άλλη μεγάλη μορφή υπήρξε ο Αμερικανός αρχαιολόγος **Carl Blegen**, που δούλεψε για αρκετές δεκαετίες στην Πελοπόννησο, ξεκινώντας από δύο μυκηναϊκούς οικισμούς στην Αργολίδα, το Κοράκου και τις Ζυγουριές, συνέχισε στο σημαντικό νεκροταφείο της Πρόσυμνας του Αργούς και κορύφωσε την έρευνά του με την ανακάλυψη ενός ακόμα μυκηναϊκού ανακτόρου, στην Πύλο της Μεσσηνίας το 1939.

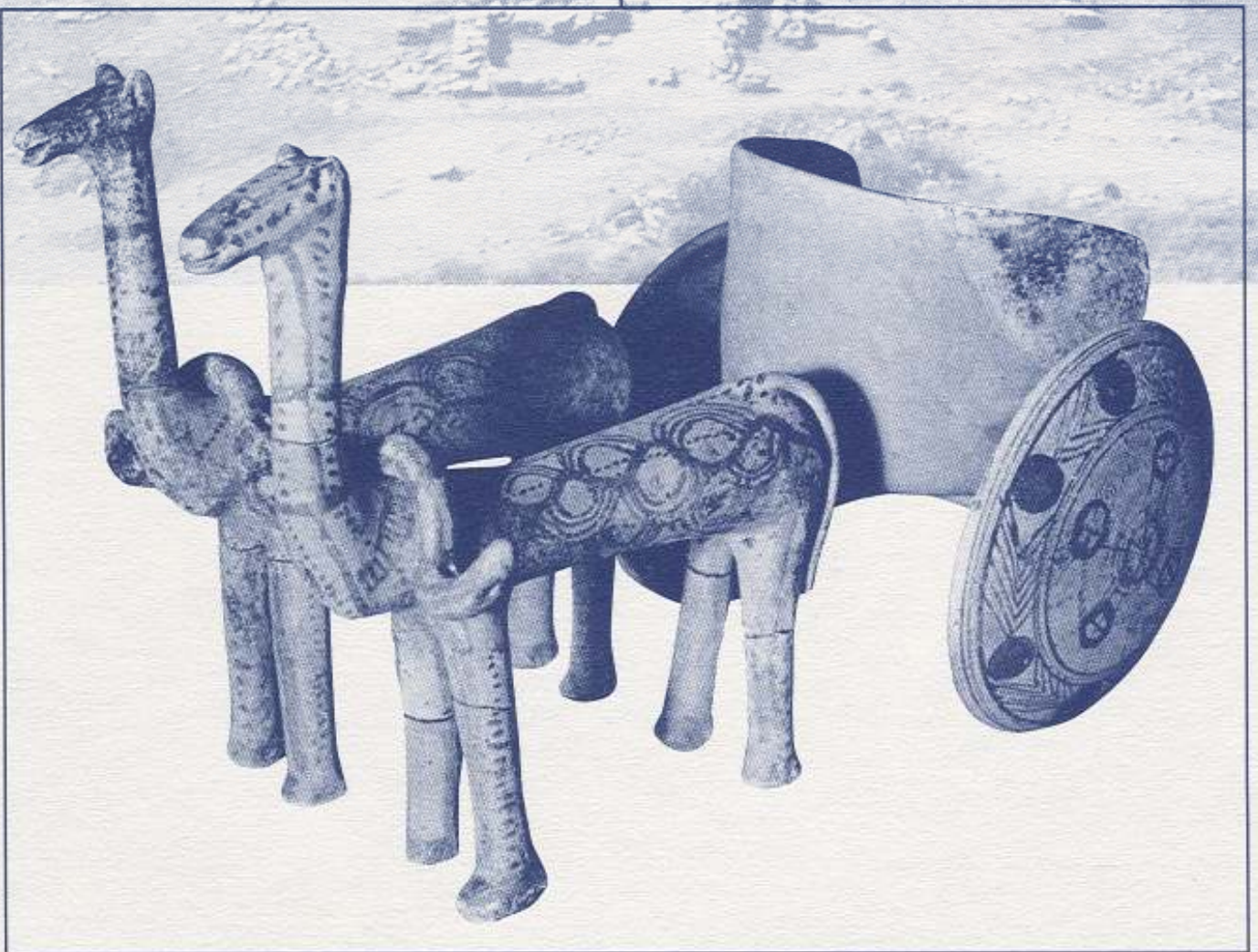
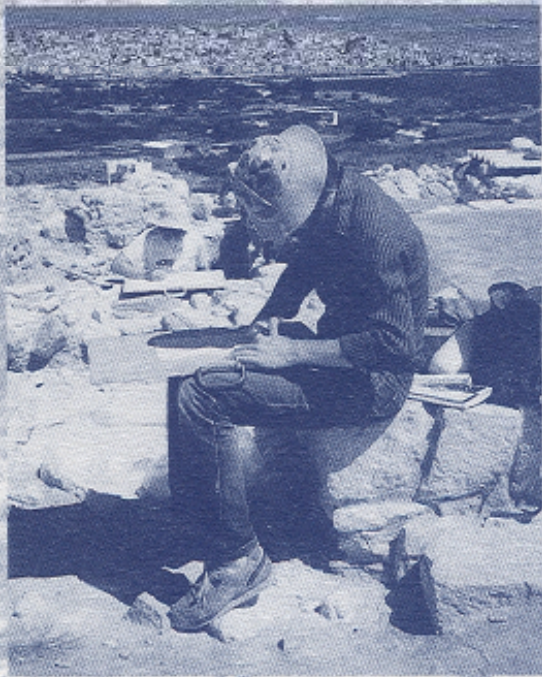

Από την αρχή της ανασκαφής του στην Πύλο, ο **Blegen** είχε την τύχη να ανακαλύψει τις πρώτες στον χώρο της Κυρίως Ελλάδας ενεπίγραφες πήλινες πινακίδες, ανάλογες με αυτές που είχαν βρεθεί παλαιότερα από τον **Evans** στην Κνωσό. Η έρευνα διακόπηκε εξαιτίας του Β Παγκοσμίου πολέμου και η αποκάλυψη του ανακτόρου της Πύλου ολοκληρώθηκε στη δεκαετία του 1950.

Πολλοί ειδικοί προσπάθησαν να αποκρυπτογραφήσουν τις πινακίδες, αλλά η τιμή ανήκει στον Αγγλο αρχιτέκτονα **Michael Ventris**, που το 1952 κατάφερε να αποδείξει ότι η γλώσσα των πινακίδων ήταν η ελληνική. Εκτοτε έχουν βρεθεί πολλές ακόμα πινακίδες με την λεγόμενη Γραμμική Β γραφή, σε διάφορες θέσεις της Ελλάδας, κυρίως την Τίρυνθα, τις ίδιες τις Μυκάνες, τη Θήβα και στην Κρήτη. Η Γραμμική Β', η πρώτη ελληνική γραφή, αποτελεί προσαρμογή ενός παλαιότερου συστήματος - που ονομάστηκε συμβατικά Γραμμική Α' - και είχε χρησιμοποιηθεί από τους Μινωίτες κατοίκους της Κρήτης για να γράψουν τη δική τους γλώσσα. Οι πινακίδες, αν και αποτελούν λογιστικά κείμενα και καταλόγους περιεχομένων αποθηκών, έδωσαν νέα διάσταση στην κατανόηση του Μυκηναϊκού πολιτισμού.

Σημαντική υπήρξε η συμβολή των Ελλήνων αρχαιολόγων στην έρευνα των Μυκηνών και κατά τη δεκαετία του 1950, οπότε έγιναν μεγάλης κλίμακας ανασκαφές στην ακρόπολη και τα νεκροταφεία. Σημαντικότεροι εκπρόσωποι της γενιάς αυτής είναι ο **Γεώργιος Μυλωνάς** και ο **Κωνσταντίνος Παπαδημητρίου**. Σπουδαίο εύρημα αποτέλεσε η ανακάλυψη ενός δεύτερου ταφικού κύκλου, κάπως παλαιότερου από αυτόν που είχε ανασκάψει ο Σλήμαν, έξω από την ακρόπολη, με περισσότερους λακκοειδείς τάφους.

Η αρχαιολογική έρευνα συνεχίζεται εντατικά και στις μέρες μας. Κάθε χρόνο, από τις έρευνες Ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων έρχονται στο φως ευρήματα που αποκαλύπτουν νέες πτυχές του Μυκηναϊκού πολιτισμού, ή βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των ήδη γνωστών. Η Αρχαιολογία έγινε πλέον πραγματική επιστήμη με τις δικές της μεθόδους και αγκαλιάζει όλες τις πτυχές της ζωής των ανθρώπων που έζησαν σε παλαιότερες εποχές. Σημαντική ώθηση δόθηκε από τη συνεργασία με επιστήμονες κλάδων των φυσικών και χημικών επιστημών. Ετσι σήμερα είμαστε σιγά σιγά σε θέση να κατανοούμε τον ίδιο τον τρόπο ζωής και το αρχαίο περιβάλλον, μελετώντας τα λείψανα της τροφής, τα κόκαλα των ζώων, αλλά και των ανθρώπων, τα οργανικά κατάλοιπα, ακόμα και το ίδιο το χώμα, που περιέχει πολύτιμα λείψανα γύρης. Από μια σύγχρονη ανασκαφή ανακαλύπτουμε τις αρχαίες καλλιέργειες, τη δίαιτα των ανθρώπων, τις αρρώστιες και τις αιτίες θανάτου τους, τις ασχολίες και την τεχνολογία τους.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, ένα από τα πλουσιότερα Μουσεία του κόσμου, σε σχέδια των αρχιτεκτόνων Ludwig Lange και Ernst Ziller, άρχισε να λειτουργεί στο επιβλητικό νεοκλασικό κτίριο της οδού Πατησίων από το 1891. Μέχρι τότε αρχαιολογικές συλλογές στεγάζονταν σε διάφορα σημεία της Αθήνας, κυρίως μέσα ή δίπλα σε αρχαία μνημεία. Οι πρώτοι αρχαιολόγοι που δούλεψαν για να το οργανώσουν ήταν ο Παναγιώτης Καββαδίας, για τα γλυπτά και ο Χρήστος Τσούντας για τη μυκηναϊκή αίθουσα. Το 1925 ξεκίνησε η κατασκευή νέας πτέρυγας, που ολοκληρώθηκε το 1939. Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι αρχαιότητες είχαν ταφεί για να προστατευθούν. Το 1946, μετά από επίπονες προσπάθειες του Χρήστου και της Σέμνης Καρούζου, για τον καθαρισμό και την αποκατάσταση των θαμμένων ευρημάτων, το Μουσείο ξανάνοιξε.

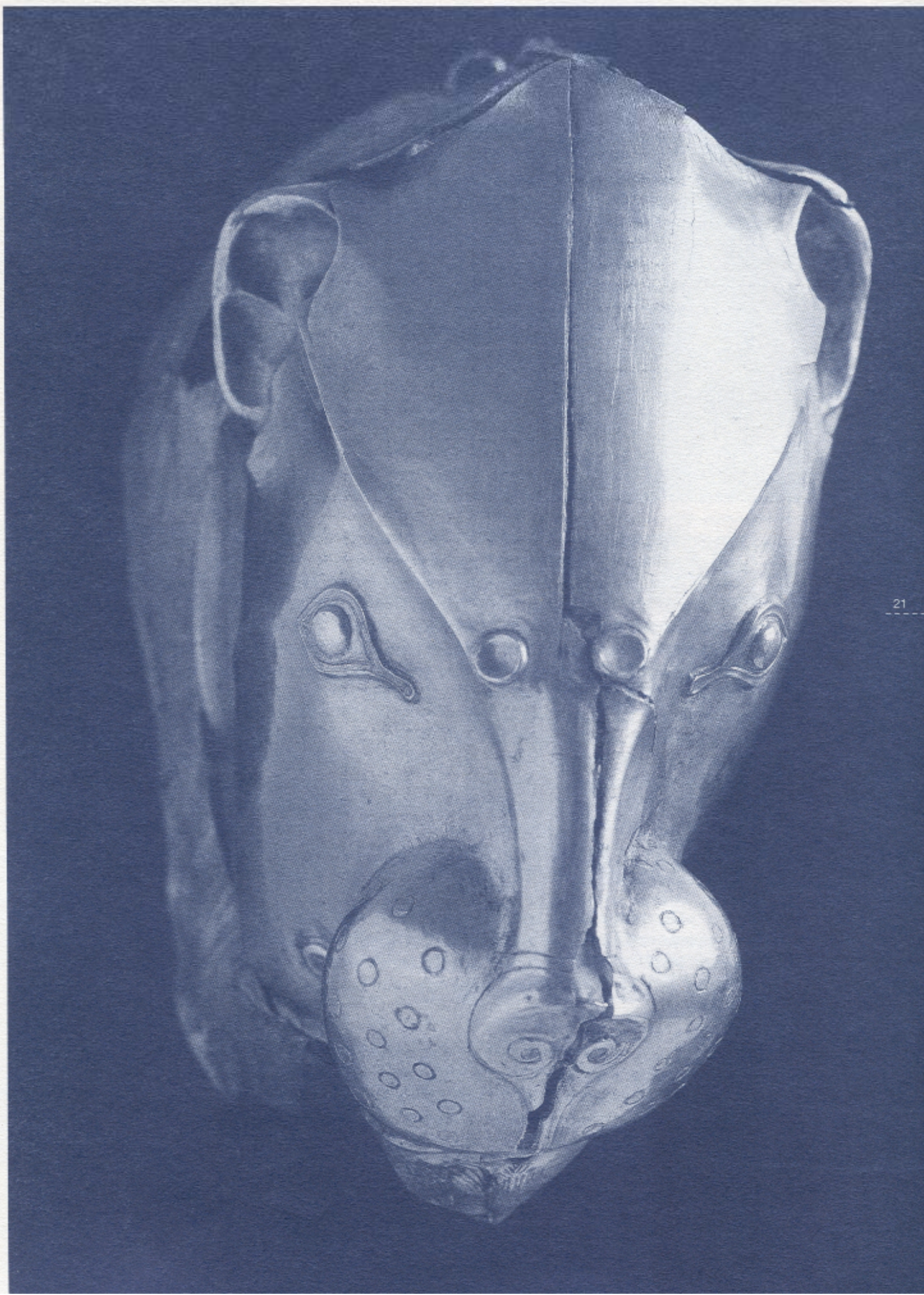
Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, απαρτίζεται από πέντε Συλλογές:

- Προϊστορική
- Γλυπών
- Αγγείων και Μικροτεχνίας
- Χαλκών και
- Αιγυπτιακή.

Αποτελεί σήμερα ζωντανό οργανισμό και σημαντικό πολιτιστικό και ερευνητικό κέντρο για την πόλη της Αθήνας και τη χώρα. Πλήθος ανθρώπων, διαφόρων ειδικοτήτων - αρχαιολόγοι, μηχανικοί, χημικοί, καλλιτέχνες, συντηρητές, διοικητικό προσωπικό, φύλακες, τεχνίτες - εργάζονται σ' αυτό. Γίνεται συνεχής προσπάθεια βελτίωσης των εκθεσιακών χώρων και ακόμα:

- Οργώνονται περιοδικές εκθέσεις με διάφορα θέματα που αφορούν στην ελληνική ιστορία και προϊστορία και φιλοξενούνται εκθέσεις ελληνικού ενδιαφέροντος από το εξωτερικό.
- Προωθούνται επιστημονικά προγράμματα αρχαιολογικής και αρχαιομετρικής φύσης, ελληνικά ή σε συνεργασία με ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς.
- Εμπλουτίζονται οι Συλλογές με αντικείμενα προερχόμενα από δωρεές ή κατασχέσεις της Αστυνομίας.

Η Μυκηναϊκή Συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου αποτελείται από μια μεγάλη και μια πολύ μικρότερη αίθουσα και περιλαμβάνει ευρήματα της Υστερης Εποχής του Χαλκού από την Πελοπόννησο και την Αττική κυρίως. Μεγάλος όγκος του υλικού αποτελείται από τα ευρήματα των ανασκαφών των Μυκηνών του περασμένου αιώνα, του Σλήμαν και του Τσούντα. Η Συλλογή είναι εντυπωσιακή για τον πλούτο της, όχι μόνον τον εμφανή στον καθένα - ποιός δεν μένει έκθαμβος όταν αντικρύζει για πρώτη φορά, αλλά και κάθε φορά που έρχεται σε επαφή μαζί της την ποιότητα και την ποσότητα των εκθεμάτων - αλλά επίσης, και ίσως ακόμα περισσότερο, για το πλήθος των πληροφοριών που μας προσφέρει για την κατανόηση και την ανασύσταση ενός από τους σημαντικότερους πολιτισμούς της Εποχής του Χαλκού της Ευρώπης.

Προτείνεται η διοργάνωση ενός «διμήνου ή τριμήνου Μυκηνναϊκού Πολιτισμού» στο σχολείο, στη διάρκεια του οποίου θα γίνει σειρά εκδηλώσεων με τη συμμετοχή διδασκόντων και διδασκομένων, καθώς και η επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στο πλαίσιο αυτό θα γίνει προετοιμασία πριν από την επίσκεψη και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και θα ακολουθήσουν άλλες δραστηριότητες μετά. Συγκεκριμένα προτείνονται τα εξής:

Είναι σημαντικό να εξοικειωθούν τα παιδιά με το έργο του αρχαιολόγου και την Αρχαιολογία ως επιστήμη και μέθοδο έρευνας. Για το σκοπό αυτό θα ήταν πολύ θετικό, εφόσον υπάρχει η δυνατότητα να έλθουν σε επαφή με ένα επαγγελματία αρχαιολόγο μέσα στο ίδιο το περιβάλλον της τάξης τους. Αυτό θα περιελάμβανε επίσκεψη αρχαιολόγου στο σχολείο και εισαγωγική διάλεξη, με διαφάνειες, κυρίως για το έργο των αρχαιολόγων, την οργάνωση της προστασίας των Μνημείων στη χώρα μας και ακόμα την ανασκαφή και τους τρόπους μελέτης του αρχαιολογικού υλικού. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε να δοθεί περίπου μια σελίδα κειμένου σε φωτοτυπία, που θα εξηγεί μερικές τεχνικές λεπτομέρειες, αλλά κυρίως οι ίδιοι οι μαθητές πρέπει να αυτενεργήσουν και να κρατήσουν σημειώσεις. Θα ακολουθήσει συζήτηση.

Στη συνέχεια οι μαθητές θα χωρίζονταν σε δύο ομάδες:

- Η πρώτη θα παρουσιάσει μια φωτογραφική έκθεση για το Μυκηνναϊκό πολιτισμό. Στα εγκαίνια της έκθεσης μπορούν να κληθούν οι γονείς και άλλοι επισκέπτες. Με τη χρήση της βιβλιογραφίας, τη βοήθεια του δασκάλου και του αρχαιολόγου του προγράμματος θα γραφούν μια σειρά σύντομων κειμένων για διάφορα θέματα του Μυκηνναϊκού κόσμου, όπως ανάκτορα, τέχνη, κλπ. που θα διανεμηθούν φωτοτυπημένα στους επισκέπτες. Αν στο σχολείο υπάρχει υπολογιστής θα χρησιμοποιηθεί για όλα αυτά, αν όχι μερικοί μαθητές μπορεί να θέλουν να χρησιμοποιήσουν τους υπολογιστές που έχουν στο σπίτι τους.
- Η δεύτερη ομάδα μαθητών θα αναλάβει να οργανώσει μια ανασκαφή, να ζητήσει και να πάρει άδεια, να βρει το προσωπικό και τους συνεργάτες, να υπολογίσει τη χρηματοδότηση, και στη συνέχεια να παρουσιάσει στην τάξη τα αποτελέσματα της έρευνας με την μορφή διάλεξης και φωτογραφικής έκθεσης. Ιδιαίτερα για την ερμηνεία των «ευρημάτων» αυτής της εικονικής ανασκαφής θα πρέπει να γίνει χρήση του κριτικού τρόπου σκέψης που θα έχουν διδαχθεί κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης του προγράμματος στο Μουσείο.

Τα παραπάνω αποτελούν απλώς κατευθυντήριες γραμμές και μπορούν να εμπλουτισθούν με πολλές ακόμα ανάλογες δραστηριότητες που θα προκύψουν στην πορεία από τις ειδικές συνθήκες και δυνατότητες κάθε σχολείου, ακόμα και το προσωπικό κέφι και μεράκι των συντελεστών του προγράμματος.

Ο σκοπός αυτών των εκδηλώσεων είναι η ενίσχυση της συνεργασίας και του ομαδικού πνεύματος στον τρόπο που εργάζονται οι μαθητές στην τάξη και έξω απ' αυτήν. Η αρχαιολογία είναι κατεξοχήν ομαδική δουλειά που προϋποθέτει τη συνεργασία ατόμων διάφορων ειδικοτήτων.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Λέξεις κλειδιά:

Γενικά: Μυκηναϊκός Πολιτισμός, Μυκήνες, Μινωική Κρήτη, ανάκτορα, κυκλώπειες οχυρώσεις, Ομηρικά έπη.

Μυκηναϊκή Γεωγραφία: Πελοπόννησος, Κρήτη, Αττική, Θεσσαλία, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, Μυκήνες, Τίρυνθα, Πύλος, Αθήνα, Θήβα, Μιδέα, Ιωλκός, Κνωσός.

Διοικητική οργάνωση-εξουσία: Ανάκτορα, Ανακτας, Λααγέτας, τελεστές, εκέτες, δούλοι, Πύλη των Λεόντων, αρχεία, πινακίδες Γραμμικής Β, σκήπτρα, σφραγιδολίθοι.

Θρησκεία-λατρεία: Δίας, Αθηνά, Ποσειδώνας, Διόνυσος, Ενυάλιος, Παιάν, Ειλειθυία, Πότνια, ειδώλια, ζωομορφα και ανθρωπόμορφα αγγεία, κέρνοι, ιερά.

Τάφοι, ταφικά έθιμα: λακκοειδείς, θολωτοί και θαλαμοειδείς τάφοι, κτερίσματα, νεκρικές μάσκες, Θησαυρός του Ατρέα, Θησαυρός του Μινύου, επιτύμβιες στήλες.

Τέχνες-τεχνικές: Κεραμεική, μεταλλοτεχνία, λιθοτεχνία, ειδώλια, τοιχογραφίες, ψευδόστομοι αμφορείς, ελεφαντόδοντο, ενθέματα, αλάβαστρο, αμέθυστος, ορεία κρύσταλλος, σφραγίδες, ζωφόροι, κίονες, κιονόκρανα, υφαντική.

Εμπόριο, επαφές με άλλες περιοχές: αποικίες, εμπορεία, ναυάγια, λάπις λάζουλι, ήλεκτρο, ελεφαντόδοντο, σφραγιδοκύλινδροι, χαλκός, πολύτιμα μέταλλα.

Οπλα: εγχειρίδια, πανοπλίες, οδοντόφρακτο κράνος, ασπίδες, βέλη, λόγχες.

Κοσμήματα-εργαλεία καλλωπισμού: περιδέραια, βραχιόλια, σκουλαρίκια, δακτυλίδια, περόνες, ελάσματα, χρυσός, άργυρος, ημιπολύτιμοι λίθοι, ελεφαντόδοντο, φαγεντιανή, χαλκός, ήλεκτρο, πυξίδες, κάτοπτρα, τριχολαβίδες.

Ιστορία της έρευνας: Ερρίκος Σλήμαν, Ιλιον, Θησαυρός του Πριάμου, Wilhelm Dörpfeld, Μυκήνες, Arthur Evans, Κνωσός, Χρήστος Τσουντας, Κυκλάδες, Carl Blegen, Πύλος, Γεώργιος Μυλωνάς, Michael Ventris, μέθοδοι του Σλήμαν - σύγχρονες ανασκαφικές πρακτικές, Αρχαιομετρία, αποκάλυψη θησαυρών αφενός - κατανόηση της ιστορίας αφετέρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

N. Βασιλικού, Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός, Εκδση της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα 1995.

J. Chadwick, Ο Μυκηναϊκός κόσμος, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.

P. Faure, Η καθημερινή ζωή στη Μυκηναϊκή εποχή, Εκδόσεις Ποποδύρα, 1991.

S. Hood, Η τέχνη στην Προϊστορική Ελλάδα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1987.

Γ. Μυλωνά, Πολύχρωμοι Μυκήναι, Εκδοτική Αθηνών 1983.

M. Ruizperez, J. Melena, Οι Μυκηναίοι Έλληνες, Εκδόσεις Καρδαμίτσα 1996.

R. Treuil, P. Darque, G. Touchais, Οι πολιτισμοί του Αιγαίου, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Μετά την ενημέρωση και τις δραστηριότητες στο σχολικό περιβάλλον, με τη συνεργασία διδάσκοντος, υπεύθυνου αρχαιολόγου και μαθητών, ορίζεται η ημέρα επίσκεψης στο Εθνικό Μουσείο. Θα είναι θετικό αν, μερικά τουλάχιστον από τα παιδιά, σε εθελοντική βάση, είναι προετοιμασμένα για ένα είδος «ξενάγησης» των συμμαθητών τους, με τη βοήθεια βέβαια των ενήλικων υπεύθυνων.

Μετά την επίσκεψη στην Μυκηναϊκή Συλλογή η ομάδα των μαθητών παρακολουθεί ενημερωτική διάλεξη από τον υπεύθυνο αρχαιολόγο, και ακολουθούν ερωτήσεις και απαντήσεις. Για μια καλύτερη πραγματική επαφή με τα ίδια τα αντικείμενα, αν υπάρχει δυνατότητα προτείνεται τα παιδιά να έχουν την ευκαιρία να αγγίξουν μερικά χαρακτηριστικά όστρακα και λίθινα εργαλεία, μέσα σε ένα καλάθι.

Τέλος τα παιδιά θα μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με ένα συντηρητή του Μουσείου, που θα τους ενημέρωνε για το έργο του και θα απαντούσε στις ερωτήσεις τους.

ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΘΡΩΠΟΙ - ΛΙΟΝΤΑΡΙΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΙΝΑ • ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ISBN: 960-7689-60-7

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΛΙΝΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
& ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

